

71261
454948

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

І. Л. Бурак, С. С. Мароз, П. А. Міхайлаў,
М. С. Ржавуцкая, Н. У. Чайка

СІНТАКСІС

сучаснай беларускай літаратурнай мовы:

Практыкум

Данушчана Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь
у якасці вучэбнага дапаможніка для студэнтаў
філалагічных спецыяльнасцей устаноў, якія
забяспечваюць атрыманне вышэйшай адукацыі

Мінск 2005

Нацыянальная
бібліятэка
Беларусі

УДК [81'367:811.161.3](075.8)
ББК 81.2(4Бел)-2
Б912

Друкуецца па рашэнні рэдакцыйна-выдавецкага савета БДПУ

Навуковы рэдактар кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства БДПУ І. Л. Бурак

Рэцэнзенты:

доктар філалагічных навук, галоўны навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі В. П. Русак;
кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры філалогіі і журналістыкі Інстытута сучасных ведаў Т. П. Бандарэнка;
кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры сучаснай беларускай мовы БДУ Т. Р. Рамза

Бурак, І. Л. [і інш.]

Б912 Сінтаксіс сучаснай беларускай літаратурнай мовы : практыкум : вучэб. дапам. / І. Л. Бурак, С. С. Мароз, П. А. Міхайлаў, М. С. Ржавуцкая, Н. У. Чайка; навук. рэд. І. Л. Бурак. – Мн.: БДПУ, 2005. – 187 с.
ISBN 985-501-025-6.

У дапаможніку змешчаны матэрыял для практычных заняткаў, а таксама для правядзення самастойнай кантралюемай працы студэнтаў па раздзеле «Сінтаксіс і пунктуацыя сучаснай беларускай літаратурнай мовы» на філалагічных факультэтах вышэйшых навучальных устаноў Беларусі. Складзены ў адпаведнасці з існуючай вучэбнай праграмай.

Адрасуецца студэнтам філалагічных факультэтаў універсітэтаў, можа быць выкарыстаны настаўнікамі і навучэнцамі гімназіі, ліцэяў і агульнаадукацыйных школ.

УДК [81'367:811.161.3](075.8)
ББК 81.2(4Бел)-2

© Бурак, І. Л. [і інш.], 2005
© БДПУ, 2005

ISBN 985-501-025-6

ПРАДМОВА

У дапаможніку змешчаны фактычны матэрыял, прызначаны для практычных заняткаў па раздзеле «Сінтаксіс і пунктуацыя сучаснай беларускай літаратурнай мовы», якія праводзяцца са студэнтамі філалагічных спецыяльнасцей навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь. Да кожнай асобнай тэмы прапануюцца разнастайныя заданні і практыкаванні, якія дапамогуць студэнтам больш глыбока асэнсаваць тэарэтычны матэрыял, удасканаліць уменні і навыкі прымянення чабытых тэарэтычных ведаў на канкрэтным ілюстрацыйным матэрыяле, развіць здольнасці самастойнага аналізу моўных з'яў, дасканала авалодаць нормамі літаратурнай мовы, павысіць пунктуацыйную пісьменнасць. У залежнасці ад мэты і задач заняткаў, а таксама ўзроўню тэарэтычнай падрыхтоўкі студэнтаў выкладчык можа ўнесці пэўныя карэктывы ў прапанаваныя заданні да практыкаванняў, каб максімальна актывізаваць увагу студэнтаў і тым самым садзейнічаць свядомай і трываламу засваенню імі тэарэтычнага матэрыялу. Усе заданні і практыкаванні падрыхтаваны ў адпаведнасці з патрабаваннямі дзеючай тыпавай вучэбнай праграмы «Сучасная беларуская літаратурная мова».

У кожнай тэме пасля практыкаванняў падаецца кантрольная праца, якая змяшчае два ідэнтычныя па змесце і ступені складанасці варыянты і можа прапаноўвацца студэнтам для выканання як у час заняткаў, так і пры самападрыхтоўцы.

Ілюстрацыйны матэрыял па разнастайных тэарэтычных пытаннях сінтаксісу сучаснай беларускай мовы падабраны з лепшых твораў беларускай мастацкай, навуковай і публіцыстычнай літаратуры. Прымаючы пад увагу існуючую моўную сітуацыю ў Рэспубліцы Беларусь, а таксама высокую навукова-метадычную вартасць такіх практыкаванняў, у дапаможнік уключаны заданні на пераклад асобных словазлучэнняў, сказаў і звязных тэкстаў з рускай мовы на беларускую, што дазволіць студэнтам глыбей і больш асэнсавана ўсвядоміць спецыфічныя асаблівасці граматычнай сістэмы абедзвюх моў.

НЯПОЎНЫЯ СКАЗЫ

58. *Запішыце кантэкстуальныя няпоўныя сказы. Падкрэсліце члены сказа, прапушчаныя потым ў кантэксте.*

1. Па тым, як нашы рэкі дыхаюць хвалямі, лясы – лістотай, пад каласамі, хмары – громам, а людзі – роднымі песнямі, пазнаеце, як ім жывецца (М. Танк). 2. Лес часам загараецца ад перуна, любоў ад мімалётнага позірку, сляза ад болю (М. Танк). 3. У месяцы збегліся ночы, а сны – у чародку гадоў, дзе сінія-сінія вочы смяюцца з маіх халадоў (Р. Баравікова). 4. Была маёй матуляю адна, матуляю маіх дзяцей – другая (Г. Бураўкін). 5. Злятае бэз духмяны ў сны, а ў дні апошнія – сняжынкі (Р. Баравікова). 6. Васіль ужо не раз сам сабе адзначаў, што Ганна прыбіраецца, ідучы на спатканне. Стараецца каб падабацца яму, стараецца, як перад сапраўдным кавалерам (І. Мележ). 7. Гэтая задзіра ў апошні час Васілю проста жыць не давала. От жа толькі пазаўчора пры ўсіх абсмяяла (І. Мележ). 8. У грудзях замірае дыханне, а на вуснах – экспромтны куплет (Р. Баравікова). 9. Прынеслі шустрыя вавёркі са сховішчаў сваіх арэхаў, сушаных грыбоў. Казулі і ласі – наскубленага са стагоў духмянага, як лета, мурагу, а сойкі – гронкі арабін (М. Танк). 10. Вось што добра – вада цёплая. Не студзіць ног, не гоніць дрыжыкаў пачале, як у іншыя дні ўвосень або зімою, калі ад халодных могары хануч аж дух займае (І. Мележ).

59. *Прачытайце ўрыўкі з твораў. Растлумачце, якім чынам мойная сітуацыя ўдакладняе апушчаны член сказа і дапамагае вызначыць семантыку выдзеленага няпоўнага сказа.*

1. Таня [Новікавай]. Калі ласка, мама просіць вас на абед.

Дзяшчук. Ну што ж, да Кацярыны, лепшай даяркі, – ахвотна!

(А. Дзялендзік).

2. У праломе, без каскі, шэры ад пылу, скорчгўшыся, з'яўляецца Салаянік...

Дудлін [да Адуванчыка]. Хутэй – на Ліду. Яна – на КП.

(А. Дударай).

3. Мы падышлі да дзвярэй і пастукалі.
– *Хто там*, – пачуўся голас з глыбіні кабінета.

(А. Дударай).

4. Антановіч... Давайце будаваць метро!
Жанчына ў квяцістай хустцы. Ты што, дзед, звар'яцеў?

Антановіч. Толькі падумайце: *да любой фермы ў любое надвор'е*...

(А. Дзялендзік).

5. Ліда. Падумаць толькі! Якая прыгажосць, якія будынкі навокал! Антановіч. *Усё, што бачыш, – сваімі рукамі*.

(А. Дзялендзік).

6. Зязюля. А хто мне дасць навейшае абсталяванне для кармацэха? Вы?! Суседзі?!

Правяраючы. Дзіўна! *З такой псіхалогіяй – і столькі гадоў на чале калектыву*.

(А. Дзялендзік).

7. Іван убачыў яшчэ здалёк, што трое набліжаліся да іх. Гэта былі немцы. Сэрца ў хлопца ледзь не спынілася ад страху: *няўжо да іх, у халат?*

(В. Быкаў).

60. *Запішыце няпоўныя сказы з прапушчанамі дзеясловамі быць, знаходзіцца. Укажыце, што абагульняе семантыку названых сказаў. Падкрэсліце ў сказах дэтэрмінаваныя акалічэнні.*

1. На камні – няволі мінуўшыя дні, курганы ў палях адзінокія; на цвёрдым жалезе – акопы вайны, разбітыя сосны высокія (М. Танк). 2. Побач са сталом – канапа (Я. Брыль). 3. У паветры – салома і снег (В. Быкаў). 4. Палаткі ў сонечным убранні, між сосен – вецер, што гусяр (П. Броўка). 5. Зноўку ў ліпавых начоўках – дзіця і песня: толькі гайдані (Т. Бондар). 6. Поле шумнае – за вёскай у імклівых ручаях (П. Броўка). 7. Аблога цішыні вакол; абломак месяца – у аблоках... (Т. Бондар). 8. Там, за ціхім сінім борам, – шмат засмучаных суніц (А. Куляшоў). 9. У кожным двары – авечкі, куры, гусі (А. Дзялендзік). 10. Ну, вядома, перш трэба разведць: а раптам у вёсцы – немцы (В. Быкаў). 11. Знекуль выскачыў газік, пабег сургунём, на ім – дзядзька Тамаш з велічэзным снапом (П. Броўка).

61. Запішыце эліптычныя сказы. Назавіце прапушчаныя выказнікі.

1. Павучае старая варона:
– Калі вада – з неба, людзі кажуць: дождж (М. Танк).
2. Птушка патрывожаная свішча, і настылі з раніцы кусты. Я хутчэй – на ціхае гарышча, дзе схаваны даўнія лісты (Р. Баравікова).
3. Прабег шарак, узяўшы хруст, прачнуўшыся ад сну. Птушыны піск – з куста на куст, бы спудзіў хто жаўну (П. Броўка).
4. Убегла ў пакой. Кнігі, шпыткі са стала – на падаконнік. Столад сцяны. На стол – чысты настольнік (І. Мележ).
5. А перад ім яснее неба, а перад ім – машын гудкі. Насустрэч – поле, поле з хлебам. Насустрэч – дзеці, як званкі (П. Броўка).
6. Яна ж – ні слова, ні паўслова. Але глядзела... божа мой (Н. Гілевіч).
7. Да Новікавай падыходзіць Міхась.
Міхась. Таварыш сакратар, не трэба сходу. Вы не ведаеце нашых хлопцаў. Сядуць на трактары, на камбайны і жалезнай калонай – у вобласць (А. Дзялендзік).
8. На покуць трэба юбілярку! – напамніў Лёкса Томашу (Н. Гілевіч).
9. І вісельні – слупамі верставымі. І лепшыя сыны – на эшафот... Ніводнае мы не забудзем імя – усіх герояў будзе знаць народ (Г. Бураўкін).
10. Ён кінуў позірк на Альжбэту – і сэрца кроіў боль скразны амаль – нічога, ані следу ад той дзяўчынкі, з той вясны! (Н. Гілевіч).

62. Перакладзіце тэкст на беларускую мову. Знайдзіце няпоўныя сказы. Вызначце іх віды.

Золотые Сады спускались широкими террасами. Каждая терраса сверкала в лунных лучах своими золотыми деревьями, листьями, плодами, феерическими цветами. Все это было сделано из золота и серебра. На цветах сидели бабочки, раскрыв свои крылья. На ветках – птицы. В золотой траве – свернутые ужи, громадные ящерицы и улитки. Далее – поля маиса. По обе стороны дорожки, усыпанной золотым песком, дремали громадные золотые львы.

Сель долго не могла оторваться от этой картины. Её няня в восторге хлопнула в ладоши.

– Всё это – мой внук!

– Я не знала, что Мастер – твой внук, – ответила Сель.

Сель подошла к юноше в черной короткой рубашке, с густыми черными вьющимися волосами.

– Скажи, Мастер, как тебе пришла в голову мысль создать столь прекрасный сад?

– Золотые Сады – это символ. Вокруг – роскошные плоды, но не можешь насладиться их вкусом. Повсюду – диковинные цветы, но не можешь сорвать их. Здесь всё чарует глаза, но ничто не доступно для обладания. Жизнь – это тот же Золотой Сад.

Сель и Мастер стояли молча и любовались картиной заходящего солнца в Атлантиде: они думали о смысле жизни.

А. Беляев. Атлантида

Кантроль над праца

1. Выпішыце з пачатку эліптычныя сказы, а потым аднаасастаўныя. Падкрэсліце ў іх граматычныя асновы.
2. Выпішыце з тэксту няпоўныя сказы. Вызначце іх від (кантэкстуальныя, сітуацыйныя або эліптычныя). Укажыце, якія члены сказа ў іх прапушчаны.
3. Зрабіце графічны сінтаксічны аналіз няпоўных сказаў.
4. Перакладзіце тэкст на беларускую мову. Падкрэсліце ў сваім перакладзе няпоўныя сказы.
5. Пранумаруйце няпоўныя сказы і ўкажыце іх від.

Варыянт I

Заданне 1

- 1.– Куды ето проці ночы? – запытаў Яўхіма хлапечы голас (І. Мележ).
2. На дварэ неўпрыкмет пачало змяркацца (К. Чорны).
3. Будзе што паглядзець. Ёсць нямала навін. Я – з Чырвон-гарадка, можа, сорок хвілін (П. Броўка).
- 4.– Пад такім агнём – немагчыма нават і па-пластунску, – адазваўся малады баец (В. Быкаў).
5. Надакучыла ўжо вандроваць. Два-тры дні пастаім і зноў – на новае месца. Горш цыган (В. Макаёнак).
6. Нічым не запыніць памкненняў юнацкае душы (У. Караткевіч).
7. Восенню ў гэтых мясцінах у госці хадзілі рэдка (У. Караткевіч).
8. Уладзімір Андрэвіч, к вам настаўніца, Лідзія Сямёнаўна (В. Макаёнак).
9. Надыходзіць ноч. Навокал цямнела. З лесу цягнула холадам (З. Бядуля).
10. Першы экзэмпляр – ім, а копія – мне... (В. Макаёнак).

Заданні 2–3

Параход хутка знік, а мы засталіся пад схіламі вялізных валод замчышча. На траве каля замчышча панаваў вэлюм туману. І навокал – ціша.

Хаты маўчалі пад вязамі, клёнамі і ліпамі (яны былі і старыя тыпова палескія, і новыя, звычайныя). На ўсіх франтонах – сонца раскінутымі прамянямі, падобныя на рамонак. Хаты стаялі пад знакам сонца. А вакол іх – кветкі. Такого мора кветак я не бачыў ніколі: півоні ўсіх колераў, ружы, аксамітна-стракатыя браткі, мацыёла флоксы, зараслі вяргінь, дзікі вінаград і плюшч.

Сышоўшы з прыстані, мы – адразу ў гарадок. Нам трэба было знайсці майго сябра. Я ўважліва разглядаў вуліцы. Ішоў спакойна, нетаропка. Давыд-Гарадок размешчаны на астравах Гарыні, дакладней, паміж яе рэчышчам і старыцамі. Да рэвалюцыі жыхары гэтага гарадка вырошчвалі садавіну. Цяпер – кветкі. У гэтым паселішчы ў кожнай хаце – ганчары і майстры па вырабе рачных суднаў.

Нарэшце мы прайшлі царкву – адну з самых старых драўляных царкваў на Палессі. Прайшоўшы царкву, мы з сябрам завярнулі ў невялікую вулачку, патануўшую ў квецені. Прайшлі яшчэ трохі. Нарэшце мы ўбачылі патрэбны нам дом – невялічкі, увесь у кветках вінаградніку. Падышлі да варот і ўбачылі на ганку жанчыну.

– Вам – каго, – усміхаючыся запытала гаспадыня і запрасіла зайсці.

У. Караткевіч. Зямля пад белымі крыламі

Заданні 4–5

В ту далекую пору – в середине и во второй половине двадцатых годов – железнодорожный узел был самым крупным предприятием Минска. В него входили металлообрабатывающий завод «Энергия», два вокзала, две свои школы, церкви, построенные еще до революции. Обосновываться на жительство старались поближе к месту работы – на Московской улице.

На Московской... Закроешь глаза – и вот она, та дачская – прежняя... Деревянные, изредка кирпичные одноэтажные домики в окружении палисадников, за голубыми и зелеными заборчиками из вагонки. У нас во дворе, в приземистом каменном амбаре, – кустарная мастерская Ротера. В глубине двора, в бревенчатом сарае, – дегтярный склад домовладельца. В двух кварталах от нашего дома – стекольный завод. И еще – две корчмы. И, конечно же, рынок недалеко от нашего дома. На рынок по базарным дням крестьяне из окрестных деревень привозили на продажу горожанам молоко, сме-

тану. Доставляли в город и капусту, свеклу, яблоки и другие овощи. И еще, впритык к рынку, была пожарная часть. Из ворот этой части иногда с громким цоканьем подкованных копыт по булыжнику мостовой неслись бочки, наполненные водой. А мы, мальчишки, услышав этот шум, – следом за ними, по улочкам и переулкам. Старались обогнать друг друга, раньше прибежать к месту. Все любили нашу улицу и наш район.

А. Миронов. Северное море

Варыянт II**Заданне 1**

1. Валодзя, – за сцірту – пакутна моршчачыся, сказаў ён, і Цімошкін адчуў, што ім засталася адно – бішца (В. Быкаў). 2. Ад ракі нечакана павеяла холадач (Ікуб Колас). 3. Вазьму світу на плечы ды – у белы свет! Куды дупа павядзе (І. Мележ). 4. Цяпер усё стала зразумела. Пятроў (Бордзенька надзеў кажушок у рукавы, адчыніў дзверы і – у сям'ю (В. Быкаў). 5. Я хутка – да камандзіравай зямлянкі. На прыступках чую: размова сур'ёзная (В. Быкаў). 6. Свяціла сонца. Не душы было весела і радасна (Я. Брыль). 7. Бярозы ў вольную росен! І зямля. Зямля (К. Чорны). 8. Усё от думаю: каб Хадзька была, каб з Канапляначкаю – полечку ці кадрыліцу на семнаццаць кален! (І. Мележ). 9. У нядзелю ўвесь дзень выдавалі калеснікам збожжа (З. Бядуля). 10. Танюткай шторкі трапятанне. Зашыбай – снежаньскі лядок (Р. Баравікова).

Заданні 2–3

Ішоў вечар. У пакоі цямнела. Але Ганна не запальвала лямпы: па звычцы берагла газу. Ужо добра сцямнела, калі ўбегла Параска. У цемры яна не адразу пазнала госця.

– Чаму вы – у цемры?

Параска жвава скінула хустку, паліто, падказала госцю.

– Каля дзвярэй – цвічок!

Пасля крыкнула Ганне весела, загадна:

– Зараз жа лямпу! Святло!

Параска хутка ўбегла ў пакой. Кнігі, сшыткі са стала – на паданнік. Стол – да сцяны. На стол – чысты настольнік.

– Вось так! Пачатак ёсць! – сказала яна.

Кінулася на кухню, унесла бохан хлеба, гуркі, капусту, чыстыя талеркі.

Нарэшце селі вячэраць. Башлыкоў стаў распытваць Параску пра справы ў школе: ці хопіць дроў, ці памагае сельсавет, як наведваюць школу дзеці? Параска адказвала то сур'ёзна, то жартам...

Калі скончылі вячэраць, Ганна ўзялася прыбіраць са стала. Параска весела памагала ёй. Сабрала хлеб і гуркі са стала ў каморку Параска амаль адразу ж вярнулася да госця, а Ганна засталася на кухні. Мыла, выцірала посуд, складвала на палічцы пад лаўкай.

Закончыўшы працу на кухні, Ганна выйшла на ганак. У цёмры ночы хаты і хлявы чарнелі маўклівыя, затоеныя. Навокал – толькі цішыня. У глыбіні вёскі – цьмяныя, рэдкія агенчыкі. Было відаць, што вёска засынае. Цёмны лес, дарога, стрэхі хат, прысыпаныя першым нясмелым снегам, здавалася, патанулі ў начным змроку...

І. Мележ. Завеі. Снежань

Заданні 4–5

Один за другим уходили из Архангельска в заморские дали груженные «северным золотом» пароходы... На карте Арктики появлялось все больше алых флажков – это вступали в строй новые полярные научно-исследовательские станции и зимовки. В высокие северные широты уходили на ледоколах все новые экспедиции...

Я с нетерпением ожидал: когда же меня возьмут в экспедицию. И вот тот день пришел. Меня послали матросом первого класса на пароход дальнего следования.

Наш «Сибиряков» пошел Великим Северным морским путем. О том, чтобы пройти этот путь, на протяжении четырех столетий мечтали все мореплаватели Европы. А прошли только трое – Гюйгенс, Шелд, Амундсен и Вилькицкий. Прошли не за месяц, а за два года «Сибиряков» все шел и шел по северным морям. Сначала пароход – через Карское море, потом – через море Лаптевых. После этого – через Восточно-Сибирское море. Добрался до Чукотки, хотя и потерял там в борьбе со льдами лопасть у винта гребного вала. Потом все равно прорвался под парусами из ледяного плена на чистую воду в Берингов пролив. Это было что-то невиданное. Северный морской путь, весь, от начала до конца, – за одно короткое арктическое лето. После этого путь проходили и другие корабли. «Челюскин» – за несколько месяцев. До начала полярной ночи был уже в Архангельске.

Так постепенно покорялись северные моря.

А. Миронов. Северное море

АДНАРОДНЫЯ ЧЛЕНЫ СКАЗА

63. Вызначце сэнсава-граматычныя адносіны паміж аднароднымі выказнікамі са спалучальнымі злучнікамі (адначасовасці, паслядоўнасці, выніковыя адносіны)

1. Кніга Міколы Ермаловіча «Па слядах аднаго міфа» выйшла ў 1989 г. і адразу знікла з паліцы кнігарняў, ператварыўшыся ў бібліяграфічную рэдкасць (А. Грацкевіч). 2. Я буду адпачываць ды слухаць музыку (А. Якімовіч). 3. Чыстая вада, спіснутая абкошанымі берагамі, баялася некуды спазніцца і ўсё плыла-плыла, падганяючы сама сябе (К. Чорны). 4. Бяцэр выхапіў з рук паперы і ў момант падняў вышэй за хмары (М. Лужанін). 5. Алесь размаўляў са старой і ў той жа час прыгладуся, ці змянілася што ў хаце (П. Броўка). 6. Іванчыкаў сціў да дзвярэй, каб выйсці, і ў гэты ж час пачуў голас начальніка станцыі (В. Хомчанка). 7. Ападзе барвяніцай рабіна на дол – застыне ў чаканні спатканняў вясновых (К. Кірэнка). 8. Ангелу стала патрэбна яшчэ раз пабачыць Зоську і пасля з палягчэлай душой адпраўляцца за Нёман (В. Быкаў). 9. Па траве шапоча ды шапае дождж (Зм. Бядуля). 10. Галіны дрэў церліся адна аб другую і скрыпелі (К. Чорны). 11. Зірнуў тады дзед на злоўленага медуза – і ледзь не самлеў (М. Лынькоў). 12. Стары хваляваўся і ў выніку сказаў не тое, што трэба было (П. Галавач). 13. Яснае, як сонца, святло залівае зямлю і крылата лунае ў прасторах (У. Караткевіч).

64. Выпішыце з тэксту сказу з аднароднымі членамі. Падкрэсліце аднародныя члены ў аднаведнасці з іх сінтаксічнай функцыяй.

Янка Купала Кіславодск любіў. Ён спрыяў ягонаму здароўю і падабаўся сваёй асаблівай велічнай прыродай. Чырвоныя камяні, цудоўны парк, выключна дагледжаныя прагулачныя дарожкі і ўдалечыні велічны белагаловы Эльбрус цешылі яго сэрца, і я заўсёды адчуваў, з якім задавальненнем Купала хадзіў на «Храм воздуха» і радзей на «Красное солнышко», куды было значна далей і не заўсёды выпадала схадзіць туды па часе, ды і па дазволу ўрачоў.

Заданні 3–4

Калі ж асенія навіны
 Змянялі сад, калі з бяроз
 Рваў лісце вецер, а мароз,
 Наліўшы ягады рабіны,
 Траву губіў, а мы нагой
 Узрывалі прэлых лісцяў слой;
 Калі патроху чырванелі
 Чаромха, ліпа, стройны клён,
 А гнёзды змрочныя варон
 Між голага галля чарнелі,
 І грозны вечара пажар
 Пылаў між бура-шызых хмар;
 Калі асенні вецер дзіка
 Стагнаў і глуха па начах
 Грымеў у наш жалезны дах,—
 Тады да лета Вераніка
 Ад нас знікала ў інстытут
 І не будзіла згадак тут.

М. Багдановіч

Заданне 5

У всякого есть свой задор у одного задор обратился на борзых собак; другому кажется что он сильный любитель музыки и действительно чувствует все глубокие места в ней третий мастер лирико-пообедать четвертый сыграть роль хоть одним вершком повыше той которая ему назначена пятый, с желанием более ограниченным, спит и грезит о том как бы пройтись на гулянье с флигелем адьютантом напоказ своим приятелям знакомым и даже незнакомым шестой уже одарен такою рукою которая чувствует желание съехъестественное заломить угол какому-нибудь бубновому тузу или двойке тогда как рука седьмого так и лезет произвести где-нибудь порядок подобраться поближе к личности станционного смотрителя или ямщиков,— словом у всякого есть свое но у Манилова ничего не было.

Н. В. Гоголь. Мертвые души

ЗМЕСТ

ПРАДМОВА	3
СЛОВАЗЛУЧЭННЕ	5
СКАЗ	17
ГАЛОЎНЫЯ ЧЛЕНЫ СКАЗА	27
ДАДАНЫЯ ЧЛЕНЫ СКАЗА	35
АДНАСАСТАЎНЫЯ СКАЗЫ	43
НЯПОЎНЫЯ СКАЗЫ	52
АДНАРОДНЫЯ ЧЛЕНЫ СКАЗА	59
АДАСОБЛЕНІЯ ЧЛЕНЫ СКАЗА	69
ПАРАЎНАСНЫЯ ЗВАРОТЫ	89
ЗВАРОТАК	101
ПАВУЧНЫЯ КАНСТРУКЦЫІ	108
УСТАЎНЫЯ КАНСТРУКЦЫІ	117
СКЛАДАНАЗЛУЧАННЫЯ СКАЗЫ	124
СКЛАДАНАЗАЛЕЖНЫЯ СКАЗЫ	133
БЯЗЗЛУЧНІКАВЫЯ СКЛАДАНЫЯ СКАЗЫ	150
СКЛАДАНЫЯ СКАЗЫ З РОЗНЫМІ ВІДАМІ СУВЯЗІ	160
ПРОСТАЯ, УСКОСНАЯ І НЯЎЛАСНА-ПРОСТАЯ МОВА	169
СКЛАДАНАЕ СІНТАКСІЧНАЕ ЦЭЛАЕ (ЗВЫШФРАЗАВАЕ АДЗІНСТВА). ПЕРЫЯД, АБЗАЦ	176